

نسخه های نهج البلاغه و کتاب های شریف مرتضی و دیگر آثار شیعی در یک کتابخانه سنی در دمشق سده هفتم قمری

حسن انصاری

سال ۲۰۱۰ در کتابخانه سلیمانیه برای نخستین بار با فهرست کتابخانه خزانه اشرفیه دمشق که از نخستین فهراس موجود از کتابخانه های سده های میانه است (متعلق به سده هفتم قمری) و نسخه آن در کتابخانه فاتح به شماره ۵۴۳۳ موجود است آشنا شدم. عکسی از آن تهیه کردم و قصدم این بود که آن را تصحیح کنم. منتهی بعداً اطلاع پیدا کردم این کار پیش از این در دست اقدام بوده است. اخیراً این فهرست با ترجمه و تحلیل و ویرایش متن به چاپ رسیده است.

اینجا یادداشت کوتاهی را که همان زمان در رابطه با اهمیت این فهرست نوشته بودم را می آورم :

این فهرست از لحاظات مختلف اهمیت دارد. از نمونه های اولیه فهراس کتابخانه های قدیم. البته فهرست های شیعی مانند فهرست ابو غالب زراری هم در واقع فهراس کتابخانه های شخصی بوده اند. منتهی این فهرست از لحاظ تعداد کتاب ها قابل مقایسه با آن نیست. صدها کتاب و رساله با اهمیت که در این کتابخانه موجود بوده همگی در این فهرست قدیمی با ترتیب حروف الفبا معرفی شده اند. از نکات جالب این فهرست این است که بسیاری از نسخه ها به خط مؤلفان و یا کاتبان معروف کهن و حتی به خط کوفی است. تعداد زیادی از آثار یاد شده در این فهرست همینک به ظاهر از میان رفته اند. معلوم می شود تا اوائل سده هفتم حجم زیادی از آثار همینک مفقود بسیار کهنسال همچنان در کتابخانه ها یافت می شده اند. البته نمونه کتابخانه ابن طاووس هم خود شاهدهی است بر همین معنا. از نکات جالب توجه این فهرست وجود انواع متنوع کتاب هاست در آن. از کتاب های علمی و طبی و فلسفی گرفته تا انواع کتاب های حدیثی و فقهی و کلامی و ادبی. تعداد زیادی هم متن درباره ادعیه و حرز و تعویذات مأثور و از جمله منسوب به امامان شیعه و از این قبیل در این فهرست دیده می شود.

از نکات جالب این فهرست وجود تعداد قابل توجهی کتاب شیعی است؛ به ویژه کتاب های ادعیه و از آن جمله ادعیه منسوب به امام زین العابدین و امام صادق (ع). نسخه صحیفه سجادیه و همچنین ندبه معروف امام زین العابدین هم در شمار این کتاب هاست و نیز متن دعای جوشن؛ یا متن هایی متضمن وصایای حضرت امیر. همچنین چندین

مجموعه خطی مشتمل بر روایات و حکایات از امام صادق (ع). کتابی هم با عنوان اثبات امامه علی رضی الله عنه. تعدادی هم کتاب ها و متن هایی در اشعار اهل بیت و یا شاعرانی شیعی مانند مهیار و یا شریف رضی. چندین مجموعه از کلمات و سخنان و خطب حضرت امیر هم در این فهرست یاد شده اند و از همه مهمتر نهج البلاغه با تذکر به وجود شش نسخه از آن در کتابخانه. همچنین قابل ذکر است وجود نسخه ای از تفسیر سوره یوسف از تاج الدین شهرستانی در این کتابخانه. دو نسخه از کتاب غرر الفوائد یا همان امالی شریف مرتضی هم در این کتابخانه موجود بوده است. از همه جالبتر وجود متن کتاب الغارات است که به احتمال بسیار قوی مقصود غارات ثقفی است. کتابی هم با عنوان فضائل الصحابه و اهل البيت. همچنین است: منافع القرآن عن جعفر الصادق؛ مقتل الحسين بن علی رضی الله عنهما؛ و نیز کتاب الملاحم ابن المنادی (که چاپ هم شده است). نیز کتابی با عنوان: مناقب علی بن ابی طالب کرم الله وجهه. المقالات الصغیره للناسیء هم هست که باید منظور ناشی اکبر باشد. از دیگر نکات جالب این فهرست ذکر نام نصیحه الملوک غزالی است که از آن دو نسخه موجود بوده و این مطلب تاریخ انتساب کتابی با این عنوان را تا زمان تدوین این فهرست به عقب می برد. گرچه این اولین شاهد نیست و معنای آن هم این نیست که تکه دوم نصیحه الملوک اصالت دارد .

از نکات جالب این فهرست وجود کتابی است به نام اصول الدین لابن خلاد که احتمالا اشاره است به کتاب الأصول ابن خلاد معتزلی. این آخرین شاهی است بر وجود این کتاب. می دانیم که این اثر از میان رفته است.

حلقه کاتبان - چهارشنبه ۲۷ بهمن ۱۳۹۵ ساعت